

पुरुषसूक्तम्

प्रेषक - कौशलेन्द्र शर्मा

हरिः ॐ सुहस्रशीर्षापुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् । । सभूमिष्ठसुर्वत-
स्पृत्वात्यतिष्ठदशाङ्गुलम् । । १ । । पुरुषऽएवेददसर्व्वं ब्रूतं च भाव्यम् । ।
उतामृतत्त्वस्येशानो यदन्नेनातिरोहति । । २ । । एतावानस्यमहिमातो ज्ज्या-
यौश्च पुरुषः । । पादोऽस्युर्व्विशश्वाभूतानि त्रिपादस्यामृतं दिवि । । ३ । । त्रिपा-
दूर्ध्वऽउदैत्पुरुषः पादोऽस्येहाभवत्पुनः । । ततोर्व्विष्वङ् व्यक्रामत्साश-
नानशुनेऽभुभिः । । ४ । ।

ततोऽविराडजायतविराजोऽअधिपूरुषः॥ सजातोऽअत्यरिच्यत-
पुश्चचाद्भूमिमथोपुरः॥५॥ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतःसम्भृतम्पृषदाज्ज्यम्॥
पुशूँस्ताँश्चक्वेवायुष्यानारुणयाग्राम्याश्चक्षुषे॥६॥ तस्माद्यज्ञा-
त्सर्वहुतऽऋचुः सामानिजज्ञिरे॥ छन्दाँऽसिजज्ञिरेतस्माद्यजुस्तस्मा-
दजायत॥७॥ तस्मादशश्वाऽअजायन्तुषेकेचौभयादतः॥ गावोहजज्ञिरेत-
स्मात्तस्माज्जाताऽअजावयः॥८॥ तंष्वजम्बुर्हिषिप्प्रौक्षुःपूरुषञ्जात-
मंग्रतः॥ तेनदेवाऽअयजन्तसुद्ध्याऽऋषयश्चक्षुषे॥९॥

वत्पुरुषं दधुः कतिधा ह्यकल्पयन् । । मुखं द्विर्मास्यासीत्किम्बाहू किमूरु-
पादाऽउच्येते । । १० । । ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्बाहू राजन्यः कृतः । । ऊरुतद-
स्य ऋक्षैः पृथ्यां शुद्रोऽअजायत । । ११ । । चन्द्रमामनसो जातश्चक्षुः
सूर्योऽअजायत । । श्रोत्राद्वायुश्च प्राणश्च मुखाद्ग्निरजायत । । १२ । ।
नाभ्याऽआसीदुत्तरिक्षं शीर्ष्णोद्यौः समवर्तत । । पृथ्याम्भूमिर्दिशः श्रोत्रा-
त्तथालोकाँ २ । । अकल्पयन् । । १३ । । वत्पुरुषेण हविषा देवा यज्ञमतन्वत । ।
वसन्तोऽस्यासीदाज्यं घृण्मऽधुमः शरद्धुविः । । १४ । । सुप्तास्यासन्नपिधय-
स्त्रिः सुप्तसुमिधः कृताः । । देवा यद्यज्ञं तन्वानाऽअबध्नन् पुरुषं पशुम् । । १५ । ।

बुद्धेन बुद्धमयजन्त देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ।। ते ह नार्कम्महि-
मानः सचन्तु यत्र पूर्वे सा दध्याः सन्ति देवाः ।। १६ ।। अद्भ्यः सम्भृतः पृथिव्यै-
रसाच्च विश्वश्च कर्मणुः समवर्तुताग्ने ।। तस्युत्त्वष्टा विदधद्रूपमेति-
तन्मर्त्यस्य देवत्वमाजानुमग्ने ।। १७ ।। वेदाहमेतम्पुरुषम्मुहान्तमादित्यव-
र्णन्तमसहपुरस्तात् ।। तमेव विदित्वा तिमृत्युमेति नान्यः पन्था विद्युतेऽय-
नाय ।। १८ ।। प्रजापतिश्श्चरति गर्भेऽन्तरजायमानो बहुधा विजायते ।।
तस्युषो निम्परिपश्यन्ति धीरास्तस्मिन् ऋतस्थुर्भुवनानि विव्विश्वा ।। १९ ।।

सोदेवेभ्यःऽआतपतिषोदेवानाम्पुरोहितः॥ पूर्वोसोदेवेभ्योजातो न-
मोरुचायुर्ब्राह्मणे॥२०॥ रुचम्ब्राह्मण्यनयन्तो देवाऽअग्रेतदब्धुवन्॥ यस्त्वैवं-
ब्राह्मणो विद्यात्तस्य देवाऽअसुन्वशे॥२१॥ श्रीश्चतेलुक्ष्मीश्चपत्वन्याव-
होरात्रेपाश्वेनक्षत्राणिरुपमुश्विनौ व्यात्तम्॥ इष्णान्निषाणामुम्पऽइषाण-
सर्वलोकम्पऽइषाण॥२२॥

